

ЗАЛУЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ США ДО ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В статті розглядаються дидактичні, культурологічні та методичні передумови використання автентичних художніх текстів для формування соціокультурної компетенції студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов в аспекті міжкультурного спілкування на матеріалі оповідань письменників США XIX ст. Аналізуються приклади перекладу та інтерпретації етнографічних і топографічних реалій, що допомагають адаптації майбутніх філологів до іншомовної культури.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, художні тексти, етнографічні, топографічні реалії, національно-культурний зміст тексту.

Перед сучасною педагогічною наукою України постали актуальні питання реформування освіти в напрямку гуманізації навчання, формування гармонійної особистості, розвитку й раціонального використання потенційних можливостей освітньої системи. Програмою та законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» та відповідно Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті визначено шляхи реформування вітчизняної освітньої галузі, мета яких – досягнення якісно нових стандартів викладання основних предметів і, зокрема, іноземної мови. «Система освіти забезпечує: формування особистості і професіонала – патріота й громадянина України, чітко зорієнтованого у сучасних реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовленої до життя й праці у XXI ст.; виховання людини демократичного світогляду і культури, яка дотримується прав та свобод особистості, виховання культури миру і міжособистісних відносин... [1]».

Одним із шляхів формування соціокультурної компетенції висококваліфікованого спеціаліста – філолога як суб'єкта діалогу культур є вивчення художньої літератури країн, мова яких вивчається, а саме художніх текстів (ХТ). Навчання розумінню, читанню та інтерпретації ХТ допомагає активізувати основні компоненти навчання англійській мові: користування мовою, усвідомлення природи мови, розуміння іноземної і рідної культур (Програма 2001:7).

Вивчення іноземної мови неможливо відокремити від ознайомлення з культурою країни, мова якої вивчається, традиціями, особливостями національного бачення світу народом – носієм мови. Одним зі ефективних способів досягнення цієї мети, як ми вже зазначили, є *вивчення художніх творів англійських письменників*. Правильне вживання окремих слів і фраз іноді залежить від знання історії їх походження, розуміння ситуацій, у яких їх можна застосовувати, чи базових знань і літератури, історії, релігії, політичної реальності країни. Тому одночасно з вивченням мови, необхідно вивчати й культуру народу, який розмовляє цією мовою через його літературу. Фактори, зазначені нами вище, обумовлюють **актуальність** нашого дослідження, основний акцент в якому ми робимо на важливості вивчення і перекладу художніх текстів (на прикладі творчості письменників США XIX ст.) у процесі формування соціокультурної компетенції майбутніх фахівців-філологів.

Проблему використання оригінальних ХТ у процесі навчання англійській мові досліджували науковці в різних аспектах, зокрема з метою поліпшення навичок усного мовлення (Ю.Б. Борисов, В.П. Важеніна, Е.Х. Вільялон, Л.П. Карпенко, В.В. Матвейченко, С.П. Тер-Минасова та ін.), розвитку вміння читати автентичні тексти (Н.Ф. Коряковцева, Н.А. Шарова, Ph. Prowse, M. Swan, M. West та ін.), удосконалення навичок естетико-стилістичного аналізу художніх текстів (Т.П. Ніфака), інтерпретації смислу і значення зразків художнього тексту (О.І. Дупленко, М.Г. Вавилова, Т.А. Виниковецька та ін.), щодо критеріїв відбору художніх текстів у процесі вивчення іноземних мов (Т.К. Левіна, Т.Т. Михайлюкова, Н.А. Селиванова, Л.П. Смелякова, Н.А. Трубіцина та ін.). Формуванню соціокультурної компетенції через залучення художніх автентичних творів присвячені праці Л.Ф. Рудакової.

Мета нашого дослідження – вивчити основні риси соціокультурної компетенції філологів і визначити роль вивчення й перекладу автентичних художніх текстів у процесі формування цієї компетенції.

Аналізуючи стан викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах, можна зробити висновок про те, що, незважаючи на процеси демократизації, інтеграції, гуманізації і гуманітаризації, існує низка невирішених проблем, зокрема проблема формування евристичних навичок, у чому роль літератури важко переоцінити, а також проблема виховання глобально-орієнтованої особистості як у навчальному, так і у виховному процесі. Однією зі складових формування такої особистості майбутнього фахівця є соціокультурна компетенція, що передбачає розвиток здатності усвідомлювати культурні особливості різних націй, вербальну і невербальну поведінку у типових мовних ситуаціях. Студенти повинні оволодівати країнознавчими знаннями, зокрема знанням літератури етносу, мову якого вони вивчають, набувати вмінь бачити відмінності та спільні риси між різними культурами, аналізувати й коментувати особливості культури і мови різних країн.

Соціокультурне виховання здійснюється через систему критичного, толерантного, творчого та доброзичливого ставлення до себе, до інших, до нової культури й до знань про світ. Соціокультурне виховання повинно стати невід'ємною складовою формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців, що дозволяє не тільки розширити загальний і лінгвістичний і літературознавчий світогляд, але також сприяє формуванню таких важливих якостей, як патріотизм, повага до іншої культури, почуття гордості за свою культуру.

Формування *соціокультурної компетенції*, яку ми визначаємо як комплекс знань про цінності, вірування, моделі поведінки, звичаї, традиції, мови й літератури, розвиток культури, які належать певному суспільству і характеризують його (за Л.Я.Касюком), відбувається у процесах соціокультурного виховання (процес пристосування особистості до культури і народних традицій країни, мову якої вивчаємо) й навчання. Соціокультурний підхід, який отримав обґрунтування в роботах В.В. Сафонової, – це взаємозв'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток особистості, яка вивчає іноземну мову засобами цієї мови [7; 11].

Загальна компетенція філолога, викладача іноземної мови містить низку складових: комунікативну, текстоутворюючу, професійно-технічну, прагматичну, стратегічну та морально-етичну [2; 3; 4]. В свою чергу, комунікативна компетенція складається з трьох основних частин: 1) мовної (оволодіння знаннями про системну організацію мов і закономірностями їх функціонування, тобто готовність використовувати мову як засіб мовленнєво-розумової діяльності); 2) мовленнєвої (мовленнєва діяльність, що забезпечує сприйняття та породження текстів, а також процес «перекодування» під час усного або письмового перекладу); 3) соціокультурної [4; 5; 7]. На думку Щукіна А. Н. та інших науковців, *соціокультурна компетенція* складається з країнознавчої (знання географії, економіки, історії політичного устрою, побуту, традицій і звичаїв країни, мова якої вивчається); лінгвокраїнознавчої (володіння особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в різних ситуаціях спілкування) й предметної субкомпетенції (фонові знання в різних галузях, а також оволодіння професійною мовою і термінологією в цих галузях) [14].

В процесі навчання іноземній мові та перекладу зокрема соціокультурна складова компетенції філолога або перекладача є невід'ємним компонентом цілісної концепції фахової підготовки [7; 11; 13; 14]. Як стверджує В. П. Фурманова, соціокультурний компонент має два аспекти: філологічний (вивчення відомостей про культуру країни, мова якої вивчається, на матеріалі соціокультурно-маркованої лексики); соціологічний (варіативність сценаріїв міжкультурного спілкування) [13]. Про формування соціокультурного компонента через аналіз соціокультурно-маркованої лексики пише В. В. Воробйов [5].

Ми погоджуємося з висновками науковців (Верещагін Є. М., Костомаров В. Г., Виноградов В. С., Томахин Г. Д.), що соціокультурний компонент перекладацької компетенції ґрунтується на фонових знаннях, спільних для учасників комунікативного акта, тобто саме ця загальна для комунікантів інформація через фонові знання дає можливість взаєморозуміння при спілкуванні. Фонові знання підтримують кумулятивну функцію мови, яка, в свою чергу, уможлиблює вищу ефективність перекладу. Кумулятивна функція мови допомагає передачі позамовного індивідуального та колективного досвіду між поколіннями, відображаючи та фіксуючи різні стани культури. Формуванню достатнього запасу фонових знань про національну культуру країни досліджуваної мови допомагає вивчення і переклад *аутентичних художніх текстів*. Художній текст містить соціокультурний та естетичний пласти задуму митця. Важливим завданням перекладача є вміння адекватної передачі змісту твору. В художньому творі мовні та змістові аспекти існують у нерозривному зв'язку, відбиваючи дійсність художнього світу твору через дійсність мови художнього

тексту, яка, в свою чергу, сприймається на тлі загальнонаціональної мови. Труднощам перекладу художнього тексту присвячені праці відомих науковців, які роблять висновок про непередбачуваність та складність адекватної передачі «духу оригінала», про необхідність набуття навичок відтворення як стилістики автора, так і глибинного змісту авторського замислу [2].

Художня література – це тексти, що містять естетичну, виховну, соціокультурну й своєрідну когнітивну інформацію. Когнітивна інформація художнього тексту має другорядний характер, через те, що топоніми антропоніми, документальність є здебільшого фіктивними. Найкраще соціокультурну інформацію передають реалії. У нашій роботі ми будемо користуватися визначенням «реалій», поданим Р. Зорівчак у фундаментальній монографії з проблеми перекладу: «*Реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких містить (у плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача*» [6, с. 69]. В реаліях найнаочніше проявляється близькість між мовою та культурою, поява нових реалій у матеріальному та духовому житті суспільства призводить до виникнення реалій у мові, до того ж, час появи нових реалій можна встановити досить точно, тому що лексика чітко реагує на всі зміни в суспільному житті.

Питанню необхідності врахування розходження культур вихідної та цільової мови в теорії перекладу приділялась значна увага (Я. Й. Рецкер, А. Д. Швейцер, Г. В. Шатков та ін.). У багатьох працях, зокрема Г. В. Чернова, Г. В. Шаткова, А. В. Федорова, С. Влахова та С. Флоріна, Г. Д. Томахіна, В. І. Карабана, Р. П. Зорівчак і ін. розглядається питання про адекватну передачу реалій та пропонуються різні способи перекладу.

Для прикладу, ми наводимо способи перекладу реалій у творах письменників-романтиків США (Ф. Френо, Н. Готорна, В. Ірвінга), які можна використовувати у процесі вивчення англійської мови.

Етнографічні реалії:

1. «*My grandfather, Mr. Lemuel Cockloft, had quietly settled himself at the **Hall***» [15, с. 106].

Hall – (in England) a large country house, usually one that belongs to the chief landowner in the district (AS Hornby, 1982, с. 387). Перекладач компенсує лакуну таким чином: «*Во владение большим помещичьим домом без лишнего шума вступил мой дед мистер Лемюель Коклофт*» [15, с. 107]. Ми перекладаємо так: *Мій дід містер Лемюель Коклофт без зайвого розголосу оселився у великій поміщицькій садибі.*

the Hall – велика поміщицька садиба (переклад за допомогою аналога). Такий наблизений переклад полегшує розуміння українським реципієнтом даного фрагмента тексту, хоча при цьому частково втрачається національна своєрідність оригіналу.

2. «*The **old squaw** desired to be informed why he was so sorrowful*» [15, с. 42]. – «*Старая индианка спросила о причинах грусти*» [15, с. 43].

Перекладач В. Харитонов застосовує наблизений переклад і англійська реалія «*squaw*» (жінка, дружина у індіанців) замінюється варіантними відповідниками «старуха, старая индианка». На нашу думку, ця заміна не зовсім виправдана, оскільки в російській мові є еквівалент цієї реалії – «скво», який широко застосовується в перекладі художньої літератури про американських індіанців. Подібний транскрипційний переклад застосовує О. Холмський, перекладач новели «Ріп Ван Вінкль»:

3. «*They were ruled by an old **squaw** spirit*» [15, с. 104]. – «*Ими правил дух старой скво*» [15, с. 105].

Ми перекладаємо ці приклади, застосувавши аналог та транслітерацію: *Стара індіанка запитала його про причини смутку. Ними керував дух старої скво.* Крім того, в оповіданні Ф. Френо є такі назви-реалії індіанських правителів.

4. «*The learned Indian **Sachem** Tomo-cheeki seized me by the hand, and intimated a strong desire that I should accompany him to his wigwam*» [15, с. 34]. – «*Ученый вождь Томо-Чики взял меня за руку и выразил настоятельное желание, чтобы я отправился с ним в его вигвам*» [15, с. 35].

Sachem – сахем, сэчем. «Верховный вождь конфедерации у алгонкинских племен на северо-востоке США, а также любой индейский вождь» (Американа, 1996, с. 824). Перекладач відмовився від транскрипції, яка могла привести до утворення суцільної лакуни при сприйнятті тексту перекладу і дає традиційне «словникове» тлумачення. В нашому перекладі ми скористалися словниковим відповідником: «*Мудрий вождь Томо-Чікі взяв мене за руку та висловив настійне бажання, щоб я разом із ним увійшов до вігвamu*». Серед географічних назв, знайдених нами в новелах оригінала, можна виокремити групу реалій, пов'язаних з окремими подіями у житті народу-носія мови й культури.

Ці реалії, крім основної функції – найменування географічного об'єкта, виконують низку додаткових функцій. Наприклад,

5. «*Young Goodman Brown came forth at sunset into the street at Salem village*» [15, с. 168]. – «*Молодой Браун вышел в час заката на улицу Салема*» [15, с. 169]. Наш переклад: *Молодий Гудмен Браун на заході сонця вийшов на вулицю Салема*.

6. «*They tell me that some of our community are to be here from Falmouth and beyond*» [15, с. 182]. – «*Говорят, кое-кто из наших явится сегодня из Фалмута и его окрестностей*» (15, с. 183).

Наш переклад: *Кажуть, що дехто з наших з'явиться сьогодні з Фалмута та його околиць*. Пояснення в даному випадкові необхідні, так звані Салем і Фалмут для російського та українського читача малоінформативні, але вони несуть в собі великий екстралінгвістичний зміст. **Salem village** – поселення Сейлем, пізніше м. Сейлем (Салем), рідне місто Н. Готорна, одне з найстародавніх пуританських поселень на північно-східному узбережжі США. Тут у 1691 – 1692 рр. відбувалися відомі «процеси над відьмами». **Falmouth** – Фалмут. Декілька мешканців цього селища, яке розташоване поблизу Сейлема, також звинувачувалися у чаклунстві. Таким чином, лакуни, що утворилися в тексті перекладу, компенсуються за допомогою коментарів. Тоді з перших рядків новели можна визначити її тематику – звернення до пуританського минулого Нової Англії, фанатичної боротьби проти відьом і диявола, дослідження психології зла й таємниці гріха. Аналогічний топонім ми знаходимо у Н. Готорна:

7. «*There is a admirable foundation for a philosophic romance in the curious history of the early settlement of Mount Wollaston, or Merry Mount*» [15, с. 198]. – «*В любопытной истории одного из первых поселений Новой Англии Маунт-Уолластона, известного под именем Мерри-Маунта, кроется богатый материал для целого философского романа*» [15, с. 199]. Коментар перекладача: «*Merry Mount – первоначально одно из первых поселений в Массачусетсе получило название по имени его основателя - капитана Маунта Уолластона (до 1624 г.); на покинутой Уолластоном фактории в 1625 г. Томас Мортон основал свою «веселую» колонию, назвав ее Мерри-Маунт; после захвата колонии плимутскими пуританами в 1628 г. Мортон был схвачен и выслан в Англию*».

Наш переклад: *У цікавій історії одного з перших поселень Нової Англії Маунт-Воластона, відомого під назвою Меррі-Маунт, криється багатий матеріал для цілого філософського роману*.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладений матеріал, зазначимо, що залучення автентичних художніх творів письменників країн, мова яких вивчається, є одним із найвагоміших і найефективніших способів формування соціокультурної компетенції студентів-філологів, майбутніх викладачів іноземних мов, враховуючи контекст «діалогу культур». Аналіз наведених прикладів перекладу етнографічних, топографічних реалій, що насичують оповідання письменників США (Ф.Френо, В.Ірвінга, Н. Готорна), доводить, що переклад та інтерпретація цих реалій допомагають адаптації майбутніх філологів до іншомовної культури, а також сприяють підготовці до успішного здійснення міжкультурної взаємодії в майбутній професійній діяльності.

Вважаємо, що результатом подальших наукових розвідок у цій галузі має стати обґрунтування необхідності використання художніх текстів для формування соціокультурної компетенції студентів, які вивчають іноземні мови. Окрему увагу необхідно зосередити на завданнях та етапах читання й інтерпретації ХТ на заняттях з іноземної мови, на формулюванні конкретних рекомендацій щодо навчання читання ХТ усіх типів і жанрів, на методичних розробках щодо вивчення творчості окремих англомовних письменників, які сприяють досконалому вивченню англійської мови.

Список використаної літератури

1. Національна доктрина розвитку освіти. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
2. Алексеева І. С. Професійний тренінг перекладача / І. С. Алексеева // СПб. : Союз, 2001. – 288с.
3. Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
4. Верещагин Е. М. Язык и культура / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1992. – 157 с.
5. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) : Монография / В. В. Воробьев. – М. : Изд-во РУДН, 1997. – 331 с.
6. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. держ. університеті, 1989. – 216 с.
7. Касюк А. Я. Социокультурный аспект и его учет в процессе обучения иностранному языку / А. Я. Касюк // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К. : Рад.школа, 1989. – 608 с.

8. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В. Н. Комиссаров. – М. : РЕНА, 1997. – 112 с.
9. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : Учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
10. Латышев Л. К. О некоторых составляющих переводческой компетенции и их формировании / Л. К. Латышев // Региональный открытый социальный институт. Ученые записки. – [Перевод. Вып. 3]. – Курск : Изд-во РОСИ. – 1999. – С. 3–12. – (Серия «Лингвистика. Межкультурная коммуникация»).
11. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В. В. Сафонова. – Воронеж : Истоки, 1996. – 237 с.
12. Сафонова В. В. Элективный курс по культуроведению США в системе профильного обучения английскому языку / В. В. Сафонова, П. В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2005. – № 2. – С. 12–17.
13. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и лингвострановедение в теории и практике обучения иностранным языкам / В. П. Фурманова. – Саранск : изд-во Мордовского ун-та, 1993. – 124 с.
14. Щукин А. Н. Методика обучения иностранным языкам : Курс лекций / А. Н. Щукин. – М. : Изд-во УРАО, 2002. – 288 с.
15. American Romantic Tales. Американская романтическая проза. Сборник // [Сост. А. Н. Николюкин : на англ. и русск. яз.]. – М. : Радуга, 1984. – 367 с.

Стаття надійшла до редакції 22.05.13.

Нагачевская Е. А. «Использование художественных произведений писателей США в процессе формирования социокультурной компетенции студентов филологических специальностей».

В статье рассматриваются дидактические, культурологические и методические предпосылки использования аутентичных художественных текстов для формирования социокультурной компетенции студентов филологических специальностей в процессе изучения иностранных языков в аспекте межкультурного общения на материале рассказов писателей США XIX в. Анализируются примеры перевода и интерпретации этнографических и топографических реалий, которые помогают будущим филологам адаптироваться к иноязычной культуре.

Ключевые слова: *социокультурная компетенция, художественные тексты, этнографические, топографические реалии, национально-культурное содержание текста.*

Nagachevska O. O. «Using American Writers' B elles-l etres in the Process of Formation of Socio-cultural Competence of Students of Philological Specialities».

The article deals with didactic, cultural and methodological background of using the authentic literary texts in the process of formation of socio-cultural competence of students of philological specialties in terms of intercultural dialogue on the material of fiction of the 19th century American writers. The author of the article is researching the problem of education of globally-oriented personality of future specialists on philology. It is stated that one of the components of such personality is a social and cultural professional competence, which involves the development of the ability to understand the cultural peculiarities of different nations, verbal and nonverbal behavior in typical speech situations. It is determined that students must acquire geographic knowledge, including knowledge of the literature of ethnicity, language which they learn as well as the skills to understand the differences and similarities between different cultures, to analyze and comment on the culture and language of various countries.

So called "socio-cultural education" can be realized through a system of critical, tolerant, creative and friendly attitude to others, to a new culture and to knowledge about the world. Socio-cultural education should be an integral part of communicative competence of future specialists and could help to enhance the general linguistic and literary outlook as well as to contribute to the formation of such important qualities as patriotism, respect for other cultures, a sense of cultural pride. It is proved that analysis and translation of the authentic literary texts helps to form the stock of background knowledge about national culture of the country of studied language. Besides the authentic literary text contains some layers of socio-cultural and aesthetic ideas of the writer that's why the most important task of the translator is to render adequately the contents of it. In this context Language realias are of great importance. Language realias name the objects, geographical, historical and cultural notions of the nation. Ukrainian scientist R. Zorivchak defines realias as "mono- and polylexeme units, with lexical meaning containing (in the aspect of binary comparison) the traditionally assigned complex of ethnocultural information, unrelated for objective reality of receiver's language". It is stated that the problem of the translation of the language realias, is of great importance especially in the process of formation of socio-cultural competence of future specialists on philology. As to the ways of realias rendering the article relies on the classification of the ways of realias translation carried out by Tomakhin: 1) Transliteration(or transcription); 2) Descriptive translation; 3) Fitted analogue; 4) Word for word translation (or Calque); 5) Transformational translation (use of generalization or concretization). In the article the examples of translation and interpretation of ethnographic and topographic realias are analyzed. It is proved that reading, interpreting and analysis of these realias help future philologists to adapt to the language and culture of countries language of which is being studied.

Keywords: *socio-cultural competence, literary texts, ethnographic, topographic realias, national and cultural meaning of the text.*